

عنوان مقاله

جلوه‌های مختلف "قول" در ارتباطات اجتماعی و کارکرد آن بر اساس سوره مبارکه مجادله

نویسندگان سمیه افشار

مقدمه

هرگاه سخن از ارتباطات به میان می‌آید باید به این نکته توجه داشت که هر نوع رابطه انسانی به منزله سرمایه اجتماعی است که می‌تواند حیات جامعه را تحت تاثیر قرار داده و جامعه را به سمت و سویی خاص سوق دهد. درواقع روابط انسانی به حدود و حریم‌هایی اشاره دارد که می‌تواند پایه‌های اصول امنیت، سلامت و سعادت افراد و جامعه را سست کرده و یا در تقویت آن نقش مهمی ایفا نماید. یکی از ابزارهای اصلی ارتباطات فردی و اجتماعی سخن گفتن است. سخن گفتن در دنیای ساده پیشین تنها به واسطه زبان و ارتباط چهره به چهره میسر بود. در محافل و جمع‌های دوستانه و خصوصی اطلاعات و تجربیات رد و بدل می‌گشت و مردم از احوال یکدیگر با خبر شده و خبرها را به اطلاع یکدیگر می‌رساندند. درواقع به واسطه سخن گفتن هر آنچه در درون و باطن خود نهفته کرده و در ذهن خود ساخته و پرداخته‌ایم عیان شده و دیگران از مکنونات قلبی ما آگاه می‌شوند. به واسطه زبان و توان سخن گفتن خاطرات و تجربیات انتقال یافته، انتقادات، پیشنهادات، شکایات و امر و نهی‌ها، بایدها و نبایدها ابراز می‌گردد. اما در دنیای پیچیده امروز به مدد رشد و توسعه تکنولوژی ارتباطات انسانی به طرق مختلف انجام می‌پذیرد که شناخت آنها می‌تواند گام مؤثری در تشخیص ویژگی‌های انواع ارتباط انسانی بوجود آورد. گسترش ارتباطات و توسعه نظام اطلاع رسانی، یکی از مشخصات جوامع کنونی است که تمامی عرصه‌های اجتماعی و فردی را در بر گرفته است. این گسترش به گونه‌ای است که دنیای امروز «عصر ارتباطات» نام گرفته است؛ عصری که در آن وسایل ارتباط جمعی، سیطره خود را در تمامی عرصه‌های زندگی به رخ می‌کشد و بسیاری از تصورات ذهنی انسانها را شکل می‌دهد. در این عصر فناوریهای مختلف ارتباطی، فلسفه خاص خود را دارند. (عالی زاده، ۱۳۸۵: ۲۷) امروزه انواع وسایل ارتباط جمعی اعم از تلویزیون، رادیو، ماهواره، اینترنت و ... خبرها را به سرعت منتقل کرده و در مدت زمان کوتاهی اطلاعات را میان آحاد جامعه و حتی جوامع دیگر نشر می‌دهند. علاوه بر این موارد، نشریات مکتوب مانند کتابها و مجلات، وبلاگها و وب سایتها علاوه بر انتقال نظرات و خبرها به ثبت وقایع اقدام کرده و اینگونه انواع ارتباطات اجتماعی از حالت ساده پیشین خارج شده و شکل بسیار پیشرفته‌تری به خود گرفته تا جاییکه می‌توان با مراجعه به مکتوبات و انواع مدلهای مختلف ثبت وقایع و اطلاعات همواره در جریان مطالب رد و بدل شده قرار گرفت.

همزمان با تحولات ارتباطی جوامع صاحب نظران ارتباطات اجتماعی به مطالعه و تحلیل روابط اقدام کرده و نظریه‌های مختلفی ارائه داده‌اند. مک لوهان - نظریه پرداز معاصر ارتباطی- وسایل ارتباطی را به دو دسته سرد و گرم طبقه‌بندی کرده و کتاب را در زمره وسایل ارتباطی گرم قرار می‌دهد و ادعای می‌دارد در وسایل ارتباطی سرد موجبات مشارکتی انسانها بیشتر است و در نوع گرم وسایل ارتباطی دیگران اندیشه هایشان را منتقل می‌نمایند. (مک لو هان، ۱۳۷۵: ۸۲)

قرآن کریم به عنوان تنها نسخه کامل هدایت و مراتب هستی. مدلهای گوناگونی از انواع ارتباطات در جوامع بشری را ارائه داده است که شناسایی این مدلهای و تطبیق آن با انواع مختلف سطوح روابط فردی و اجتماعی می‌تواند علاوه بر ارائه نکات کاربردی مدلهای پیشرفته ارتباطات را به صورت منظم و دقیق ساماندهی کرده و در راستای بهبودی و رفع نقص آنها برآید. از آنجا که توجه و شناسایی این مدلهای تنها به مدد تفکر و تدبیر در ساحت قرآن میسر است، لذا آشنایی و استفاده از روش‌های تدبری در قرآن و روایات اهل بیت عصمت و طهارت ضروری به نظر می‌رسد.

یکی از کلمات اصلی ارتباطات اجتماعی در زبان قرآن کریم واژه "قول" است. این واژه به معنای ابراز کردن مکنونات قلبی به هر وسیله است و تنها شامل زبان نمی‌گردد. در زبان عرف و فرهنگ لغت قول به معنای مطلق سخن گفتن است و عملی است که با وساطت زبان و امثال آن مقاصد فرد را آشکار می‌کند.

از آنجا که یکی از محوری ترین مباحث سوره مبارکه مجادله در باب قول و ارتباط افراد با یکدیگر از طریق گفتار است بر آن شدیم تا در باب جلوه‌های مختلف قول در زندگی و کارکرد آنها بر اساس این سوره مبارکه مطالعاتی انجام دهیم.

در این پژوهش با نگاه به انواع قول درصدد فهم موارد زیر هستیم:

جلوه‌های مختلف قول که در زندگی انسان ایفای نقش می‌کنند

اسامی که این جلوه‌ها به خود می‌گیرند

کارکرد و اثراتی که این قول دارد

چیستی و چرایی قول و ارائه مدل بر مبنای آن

روش

مراحل این پژوهش به شرح ذیل خواهد بود:

- بررسی لغوی واژه قل از کتاب «التحقیق فی القرآن الکریم»

- بررسی قیود، لوازم، مصادیق معنا و توسعه مفهومی بر اساس واژه "قل"

- تعریف واژه قل

- قرائت سوره مبارکه مجادله و مطالعه ترجمه و تفسیر آن

- بررسی انواع کاربردی واژه در سوره و جمع‌بندی و دسته‌بندی آن

- استخراج گزاره‌هایی که صرفاً از معنای کلمه به دست می‌آید

- بررسی ارتباط کلمات مرتبط با یکدیگر

- جمع‌بندی نهایی

یافته‌ها و نتایج

تلاش اصلی این مقاله، بررسی واژه قول و بررسی مختصات این کلمه از منظر سوره مبارکه مجادله است که با توجه به غرض اصلی این

سوره مبتنی بر آداب ارتباطات اجتماعی و تعمیم یافتن آن در روابط خصوصی خانوادگی تا سطوح بالای روابط اجتماعی صورت پذیرفته

است. از آنجا که در جوامع پیچیده امروز، سطوح روابط فردی و اجتماعی بسیار گسترده شده و ارتباطات اشکال متنوعی به خود گرفته

است بر آن شدیم تا با انجام این پژوهش دایره گسترده این واژه را در نحوه روابط، مورد بررسی قرار دهیم. برای نیل به این مقصود پس

از بررسی واژه قول و ارائه تعریفی جامع به بررسی انواع جلوه‌های آن در این سوره پرداخته و آثار آن را مورد مطالعه قرار دادیم. نتایج به

دست آمده حاکی از آن بود که واژه قول در این سوره به معنای یکی از انواع بروزات است که در آن متکلم اراده می‌کند مقصود خود از

مطلبی را به مخاطب انتقال دهد. بنابراین قول در روابط اجتماعی بار معنای متفاوتی داشته که منجر به اثرات متنوع در سطوح مختلف

روابط اجتماعی می‌شود. در این میان انواع دیگر بروزات چون نطق و کلام نیز شناخته شد که در مجالی دیگر باید آنها را مورد توجه قرار

داد.

بحث و نتیجه‌گیری

از آنجا که کلیه بروزات هستی در عالم امکان از لطف و رحمت الهی است و جلوه و بروز حق در هستی، می‌توان گفت رحمت روح جاری در تمام بروزات انسان است.

از منظر تکوین انسان در هستی، کلیه بروزات انسان به نطق و قول و کلام تبدیل می‌شود که همگی آشکار کننده درون و باطن انسان از جنبه‌های مختلف است. علاوه بر آن از آنجا که ما دائم با باطن خود در ارتباطیم و ظاهر و باطن ما با هم ارتباط دارد برای ابراز درونیات نیازمند شناختن روشها و ابزارهای انتقال پیام هستیم. قول به عنوان یکی از انواع ابراز و آشکار کردن درون که ناشی از رحمانیت خداوند است، شیوه‌ها و مدلهای و انواع مختلف دارد که به برخی از آنها در سوره مبارکه مجادله اشاره شده است.

در پژوهش حاضر به انواع جلوه‌های قول در زندگی پرداخته شده و اثرات آن را مورد بررسی قرار دادیم. نتایج زیر حاصل این مطالعات است.

- انسان برای آشکار کردن باطن خود نیازمند انواع مختلفی از ابراز است.

- ابرازات انسان بنا به شرایط مختلف حالت‌های گوناگون دارد.

- با توجه به بسترهای مختلف ابراز باطن، تمام قول‌ها یک وزن ندارند.

- آثار هر یک از ابرازات با یکدیگر متفاوت است.

- این آثار می‌تواند تبعات فردی و یا اجتماعی داشته باشد و ابرازات غیر صحیح دیگر بینجامد.

- متکلم به هنگام ابراز درون باید مخاطب را در نر بگیرد.

- در صورتیکه قول ابراز شده متناسب با فهم و درک مخاطب نباشد فهم صورت نمی‌گیرد.

- در این سوره چون شاهد احکام الهی هستیم می‌توانیم به این حقیقت که قولهای صحیح متناسب با مخاطب ایراد شده است اذعان داریم.

- صدور احکام الهی در این سوره شاهدهی بر ایراد کلام است.

در انتها می‌توان به طور کلی بر مبنای یافته‌های فوق می‌توان گفت همه قول‌ها یک وزن و یک اثر مشترک ندارند. بعضی اثر بیشتر و بعضی اثر کمتر دارند. اما فهم این نکته که هر نوع ابراز می‌تواند دارای عواقب و آثار متعددی در میان جامعه باشد خود مسئله بسیار مهمی است که به مدد این مطالعه حاصل آمد. درواقع انسان با فعال کردن قوه اراده، مطلبی را قصد کرده و آن را به مخاطب اظهار می‌دارد. این اظهار می‌تواند نتایج و آثاری را در پی داشته که خود قول‌های دیگری را به دنبال دارد. و هر قول در صورتیکه متناسب با درک و نیاز مخاطب باشد و صحیح انتقال یابد به کلام تبدیل شده و قابلیت ثبت و اثر می‌یابد و در نهایت به صدور احکام می‌انجامد.

منابع

قرآن الکریم

اخوت، احمد رضا (۱۳۹۲)، **روش‌های تدبیر در قرآن**، جلد سوم، روش تدبیر کلمه‌ای، تهران، قرآن و اهل بیت نبوت

اخوت، احمد رضا (۱۳۹۲)، **روش‌های تدبیر در قرآن**، جلد چهارم، روش تدبیر سوره‌ای، تهران، قرآن و اهل بیت نبوت

طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴) **المیزان فی تفسیر القرآن**، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین قم.

عمید، حسن (۱۳۸۹) **فرهنگ عمید**، تهران، فرهنگ اندیشمندان

عالی زاده، اسماعیل(۱۳۸۵)، **فرهنگ سیاسی از رهگذر تلویزیون**، تهران، اداره کل پژوهش‌های سیما.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۱۳ ق) **اصول کافی**، ترجمه مصطفوی، تهران، بی تا

مصطفوی، حسن (۱۳۷۱) **التحقیق فی القرآن الکریم**، تهران، موسسه طبع و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

مک لوهان، مارشال (۱۳۷۵)، **"تلویزیون غول خجالتی"**، ترجمه شاهرخ بهار، فصلنامه مطالعاتی و تحقیقاتی وسایل ارتباط جمعی، شماره ۲، سال هفتم، تهران.

